

Necmeddin Okyay'ın celi ta'lik levhası (Mimar Sinan Üniversitesi Ktp.)

âriz olan glokom hastalığı, son yıllarında hüsn-i hat seyrinden kendisini mahrum bırakmakla beraber ziyaretine gelen sevenlerine birikimlerini aktararak bahtiyar olurdu. 5 Ocak 1976 tarihinde Haydarpaşa Numune Hastahanesi'nde vefat eden Okyay ertesi günü, kırk yıl imamlık yaptığı Yeni Vâlide Camii'nde öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazından sonra Karacaahmet'teki aile kabristanına defnedildi.

Necmeddin Okyay, hocası Sâmî Efendi'nin tavsiyesi üzerine daha ziyade ta'lik hattına yönelmiş, eserlerini o yolda vermiştir. Sınırlı sayıda sülûs ve celi sülûs levhaları da vardır. Ta'lik ve celi ta'lik eserlerine, bir kısmı kendi ebrularıyla bezenmiş olarak müze ve özel koleksiyonlarda rastlamak mümkündür. Elli altmış sene içinde oluşturduğu koleksiyonunun büyük bölümü 1960 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'ne intikal etmiş, kalanların bir kısmı 1974'te Ziya Aydın'a geçmiş, metrukâtı ise 1977'de Türk ve İslâm Eserleri Müzesi ile Türk-petrol Vakfı'nda toplanmıştır.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden ayrılırken eski personel kanununa tâbi oldukları için emekli maaşı alamayan birkaç hoca arasında yer alan Necmeddin Okyay, devrin Maarif vekili Hasan Âli Yücel'in bu haksızlığı gidermek için başlattığı bir uygulamayla her ay 178 Türk lirası karşılığında bir eserini akademiye vermeye başlamış, bunu sürdürdüğü 1960 yılı sonuna kadar 150'nin üzerinde yazısı Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde toplanmıştır. Bu yazıların bir kısmı mezuniyet ödevi olarak öğrencilere tezhip ettirilmiş olup hâlen Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonundadır. Tezhip edilmeyen diğer yazılar 2001 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Rektörlüğü'nden çelik dolabıyla birlikte kaybolmuştur. Okyay'ın hem celi ta'lik hem de Latin harfleriyle yazdığı tek bina kitâbesi Çemberlitaş'taki Piyer Loti'nin evi üzerindedir. Mezar kitâbelerine örnek olarak Cer-

rahpâşa'daki Mustafa Ağa Mescidi hazîresinde Keçecizâde İzzet Molla'nın, Karacaahmet'te Adliye Vekili Pîrizâde İbrâhim Bey'in ve Tuğrakeş İsmâil Hakkı Bey ile babası Mehmed İlmî Efendi'nin taşları ilk hatırlanacaklardandır.

A. Süheyl Ünver, Topkapı Sarayı Müzesi müdür muavini Lutfi Bey, Ressam Şefik Bursalı, Muhsin Demironat, Fatma Rıkkat Kunt, Feyzullah Dayıgil, M. Emin Barın, Kerim Silivri, oğulları Nebih, Sâmî ve Sâcit, yeğeni Mustafa Düzgünman, Ali Alparslan, Mesud Kacaralp, M. Bekir Pekten, Numan Buharalı ve M. Uğur Derman Okyay'ın muhtelif dallarda yetiştirdiği sanatkârlar arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 597-601; M. Uğur Derman, *Türk Sanatında Ebrû*, İstanbul 1977, s. 40-47; a.mlf., *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, İstanbul 1982, rs. 54, 56, 59; a.mlf., "Piyer Loti Kitâbesi ve Ta'lik Hattına Dair Bir Mülâhaza", *IV. Eyûpsultan Sempozyumu: Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 278-283; a.mlf., "Hezârfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay", *Üsküdar Sempozyumu 1: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler* (haz. Zekerîya Kurşun v.dğr.), İstanbul 2004, II, 182-194; a.mlf., *Emin Barın ve Koleksiyonu*, İstanbul 2006, s. 180-193, 246-253; a.mlf., "Hezârfen Üstad Necmeddin Okyay'la Bir Konuşma", *Hayat Mecmuası*, sy. 51 (1968), s. 8-10; a.mlf., "Necmeddin Okyay", a.e., sy. 3 (1976), s. 14; a.mlf., "Toygartepesindeki Ev", *Türk Edebiyatı*, sy. 389, İstanbul 2006, s. 24-32; a.mlf., "Okyay, Necmeddin", *TA*, XXV, 409-410; *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 224, 225, 232; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 265; Nezi̇h Uzel, "Hattat Necmeddin Hoca'nın Hâturasına", *Dersaadet'ten İstanbul'a*, İstanbul 1993, s. 187-189; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 182-185; Şûle Aksoy, "Hezârfen Bir Hattat, Necmeddin Okyay: Hayatı, Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde Bulunan Kitapları", *M. Uğur Derman Armağanı: Altmış-beşinci Yaşı Münasebetiyle Sunulmuş Tebliğler* (der. İrvin Cemil Schick), İstanbul 2000, s. 73-100; F. Çiçek Derman, "Türk Tezyinatındaki İstilah ve Tabir Kargaşasına Dair", a.e., s. 253-260; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 311-315; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Üstadlar Ne Diyorlar: X. Necmeddin Okyay ile Görüşüm", *Yeni Adam*, sy. 447, Ankara 1943, s. 6-7; sy. 448 (1943), s. 6-7, 11; Hikmet Kerim Yenisey, "Hattat Necmeddin Okyay", *Selâmet*, sy. 35, İstanbul 1948, s. 6-7; Sadi Borak, "Mevlânâ Muhibbi ve Zamanımızın Büyük Hat Üstadı Necmeddin Hoca Anlatıyor", *Tarih-Coğrafya Dünyası*, II/12, İstanbul 1959, s. 10-14; Abdülbaki Gölpinarlı, "Hat, Ebrû ve Cilt Ustası Necmeddin Okyay'ın Ölümüyle Bir Âlem, Bir Devir Kapandı", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy. 168, İstanbul 1976, s. 10-11, 31; Emin Barın, "93 Yaşında Kaybettiğimiz, Eski Türk Sanatlarının Büyük Ustası Necmeddin Okyay", *Hayat Mecmuası*, sy. 3 (1976), s. 13.

M. UĞUR DERMAN

OLCAYTU HAN

es-Sultânü'l-a'zam Gıyâsü'd-dünyâ
ve'd-dîn Muhammed
Hudâbende Olcaytu Han
(ö. 716/1316)

İlhanlı hükümdarı
(1304-1316).

12 Zilhicce 680'de (24 Mart 1282) doğdu. İlhanlı Hükümdarı Argun Han'ın oğludur. Budist bir baba ile Nestûrî-hristiyan bir anneden doğan Olcaytu'ya çocukluğunda Olcay-buka, Mât-mûdâr, Harbende (eşek sürücüsü) adları verilmiş, 694 (1295) yılında ağabeyi Gâzân Han ile birlikte müslüman olunca Muhammed Hudâbende (Abdullah) ismini almış, Olcaytu Hudâbende veya Olcaytu Han diye tanınmıştır. Argun Han'ın ölümünden (690/1291) sonra yerine geçen kardeşi Geyhatu Han'ın öldürülmesinin ardından meydana gelen kargaşa ortamında Argun'un büyük oğlu Gâzân tahtı ele geçirmeyi başardı (694/1295). Olcaytu bu dönemde Horasan eyaletinin idaresi ve müdafaasıyla görevlendirildi (695/1296). Gâzân Han, Suriye'de Memlûkler'le mücadele ederken Olcaytu da Horasan'ı Çağataylılar'a karşı dirayetle savundu. Onun bu başarısı yerine geçecek bir oğlu bulunmayan Gâzân'ı memnun etti. Gâzân, uzun süren hastalığı sırasında iktidarı kardeşine devredebilmek için bütün tedbirleri aldı ve durumu bir fermanla resmîleştirdi. Gâzân Han'ın vefatının ardından Olcaytu Horasan'dan Ücân'a gelerek İlhanlı tahtına oturdu (15 Zilhicce 703 / 19 Temmuz 1304).

Olcaytu tahta çıktığında İlhanlı Devleti, Gâzân Han'ın başarılı icraatına rağmen önemli dış problemlerle karşı karşıya idi. Gâzân, 702 (1303) yılında Memlûkler'e karşı uğradığı hezimete rağmen mücadeleyi sürdürmeyi düşünüyordu. Olcaytu ise barışı tercih etti ve Gâzân tarafından Tebriz'de hapsedilen Memlûk elçilerini serbest bırakıp Mısır'a gönderdi. Ancak ülkede istikrarın sağlanması gereği ve Memlûk Devleti'nden önemli sayıda mülteci akını daha sonraki yıllarda onu Memlûkler üzerine yeni bir sefer yapmaya mecbur bıraktı. Fakat bu seferde sınırdaki Rahbe Kalesi'nin ele geçirilmesi dışında bir netice alınamadı (Şevval 712 / Şubat 1313). Bu sırada doğuda Horasan hâkimiyeti yüzünden Çağatay Hanı Kebek'in (Köpek) saldırısıyla karşılaşan Olcaytu güçlü bir orduyla Horasan'a yürüyüp Kebek'i Buhara'ya kadar sürdü. Ardından oğlu Ebû Said ile ona atabeg tayin ettiği Emir Sevinç'i Horasan'ın yönetimiyle görevlendirerek geri

döndü (713/1313). Kuzeyde Kafkas hâkimiyeti dolayısıyla Altın Orda ile olan rekabet Olcaytu'yu bu cephede ihtiyatlı olmaya sevketti. Doğuda Moğol büyük hanı, batıda papa ve hristiyan dünyası ile diplomatik münasebetleri devam ettirdi. Avrupalı hükümdarlar onun hristiyan olup kutsal toprakları kurtarmasını umuyorlardı. Olcaytu ayrıca iç problemlerle uğraşmak zorunda kaldı. Gâzân Han zamanında Herat'a güçlü bir şekilde yerleşen Kertler'den Fahreddin'in merkezle bağlarını gevşetmesi üzerine şehir Emîr Dânişmend Bahadır tarafından muhasara edildi. Ancak arzu edilen başarıyı sağlamak kolay olmadı. Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetinin sona ermesinin ardından çıkan isyanlar Emîr Çoban'ın gayretleri neticesinde güçlük bastırılabilirdi (715/1315). Olcaytu, Anadolu beyliklerine karşı Bizans İmparatorluğu'nu destekledi ve İmparator II. Andronikos Palaiologos'un kız kardeşi Maria ile (Tesbina Hatun) evlendi. Bu dönemde Olcaytu'nun yegâne önemli başarısı dağlık Gılân bölgesinin zaptı oldu (Zilhicce 706 / Haziran 1307). Geçirdiği ağır bir rahatsızlığın ardından 27 Ramazan 716 (13 Aralık 1316) tarihinde Sultâniye'de vefat eden Olcaytu burada inşa ettirdiği, İslâm mimarisinin en görkemli anıtlarından biri olan türbeye defnedildi. Kaynaklarda zehirlendiği yönünde rivayetler mevcuttur. Veziri tarihçi Reşidüddin Fazlullah, Ebû Said Bahadır Han zamanında onun ölümünden sorumlu tutularak katledilmiştir (718/1318). Olcaytu devrinde iç işleri nüfuzlu Vezir Reşidüddin Fazlullah, Sa'deddin-i Sâvecî ve Tâceddin Ali Şah'ın, askerî işler Emîr Çoban'ın sorumluluğuna bırakıldı. Ekonomik alanda Gâzân Han tarafından güçlkle sağlanan İlhanlı para standartları korunmadı. Yine Gâzân'ın vasiyetine rağmen İlhanlı Devleti için büyük önem taşıyan reformlar devam ettirilemedi. Gâzân'ın baş-

lattığı imar faaliyetleri Sultâniye şehrinin başkent olarak inşasıyla (1305-1313) sürdürülmeye çalışıldı.

İran'ın coğrafya ve topografyasıyla ilgilenen Olcaytu Han yolları ölçtürüp mesafe taşları diktirmiştir. Merâğa'daki rasathânedede onun desteğiyle başarılı çalışmalar yapılmış, Sultâniye'nin yanında ikinci başşehir olarak Bîsitûn dağının eteklerinde Sultanâbâd Çemçimâl adıyla bilinen şehir kurulmuş, Erzurum'daki Yâkutiye Medresesi onun adına inşa ettirilmiştir (710/1310). İsfahan Cuma Camii genişletilip onarılmış ve batı eyvanına büyük bir mihrap eklenmiştir. Netanz'da 1304-1316 yılları arasında inşa edilen cami, türbe ve hankahtan oluşan Şeyh Abdüssamed-i İsfahânî Külliyesi, İlhanlı mimarisinin güzel örneklerindendir. Olcaytu çeşitli İslâm sanatları ile de ilgilenmiş ve bu sanatların hâmisî olmuştur. Onun dönemine ait tezhipli mushaf bunun en güzel örneklerinden biridir.

Olcaytu Han önceleri Sünnî iken 709 (1309-10) yılında Şîî (İmâmîyye / İsnâaşeriyye) mezhebini benimsemiştir. Eflâkî, Olcaytu'nun Anadolu'da hutbelerde ilk üç halifenin adının zikredilmesini yasaklaması üzerine Sultan Veled'in, oğlu Ulu Ârif Çelebi'yi Sultâniye'ye göndererek kendisini Şîilik'ten vazgeçirmek istediğini, ancak bu teşebbüsün önce Sultan Veled'in, ardından Olcaytu Han'ın vefatı yüzünden gerçekleşmediğini kaydeder (*Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 858 vd.). Dinî ve ilmi meselelerle yakından ilgilenen Olcaytu devrin büyük sûfilerinden Kübrevî şeyhi Sadreddin-i Hammûye, Sâfeviyye tarikatının piri Safiyyüddin-i Erdebîlî ve Kalenderî şeyhi Barak Baba, Şîî âlimi İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve Mekke Emîri Humeyde ile yakın temasta bulunmuştur. İlhanlı hükümdar modeli Gâzân Han zamanındaki geçiş döneminin ardından Olcaytu'nun şahsında Yakındoğu hükümdar tipine dönüşmüştür. Oğullarına verdiği Bistâm, Bayezid, Tayfûr, Ebû Said, Süleyman Şah, Ebû'l-Hayr gibi isimler Yakındoğu coğrafyasının dinî-siyasî şahsiyetlerinden ilham alınarak seçilmiştir.

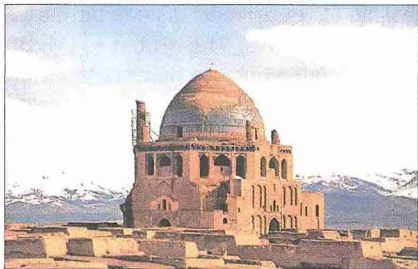
Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî *Câmi'u't-tevârih* adlı eserini Gâzân Han'ın isteği üzerine yazmaya başlamış, ancak Gâzân'ın ölümünün ardından eseri Olcaytu'ya ithaf etmek isteyince Olcaytu bunu kabul etmeyip eseri yine Gâzân Han'a ithaf etmesini, kendisi için başka bir tarih kitabı yazmasını istemiş, bunun üzerine Reşidüddin *Câmi'u't-tevârih*'in II. cildini onun adına kaleme almıştır. Reşidüddin'in

Sultan Olcaytu ile dinî ve fikrî sahadaki görüşmelerini içeren *Kitâbü's-Sultâniyye* (*Risâletü's-Sultâniyye-Fevâ'id-i Sultâniyye*) ve yine Olcaytu ile ilgili *Beyânü'l-hakkâik* adlı eserleri mevcuttur. Çağdaş Abdullah b. Ali el-Kâşânî *Târîh-i Olcaytu* adlı eserini Olcaytu devrine tahsis etmiştir. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî üç eserini, Benâkittî de tarihini onun için kaleme almıştır. Siyasetnâme türündeki *Risâle-i Ahlâku's-saltana* da Olcaytu adına yazılmış ve Nergisî tarafından *Kânûnü'r-Reşâd* adıyla Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih* (nşr. Muhammed Rûşen – Mustafa Müsevvî), Tahran 1373 hş., II, tür.yer.; a.mlf., *Sevânihu'l-efkâr* (nşr. M. Taki Dânişpejûh), Tahran 1358 hş., tür.yer.; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 292-315; Seyfî-i Herevî, *Târîhnâme-i Herât* (nşr. M. Zübeyr es-Siddîki), Kalkûta 1943, s. 439, 444, 455-457; Nâsirüddin Münşî-i Kirmânî, *Simtû'l-ûlâ li-hazretü'l-ulyâ* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1362 hş., s. 85-102; Benâkittî, *Târîh* (nşr. Ca'fer Şîâr), Tahran 1348 hş., s. 470-479; Vassâf, *Târîh* (nşr. M. İsfahânî), Tahran 1338 hş., s. 461-557, 610-619; Şebânkâreyî, *Mecma'u'l-ensâb* (nşr. Mîr Hâşim-i Muhaddis), Tahran 1363 hş., s. 268-274; Hamdullah Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (nşr. Abdülhüseyn-i Nevâî), Tahran 1364 hş., s. 606-611; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 858 vd.; Hâfiz-i Eb-rû, *Zeyli Câmi'u't-tevârih* (nşr. Hânâbâ Beyânî), Tahran 1317 hş., s. 1-71; Abdullah b. Ali Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu* (nşr. Mehîm Hembelî), Tahran 1348 hş., tür.yer.; Ebû Bekir el-Kutbî el-Aharî, *Târîh-i Şeyh Üveys* (nşr. J. B. van Loon), 's-Gravenhage 1954, s. 49-61; Mîrhând, *Ravzatü's-şafâ*, V, 443-464; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 1362 hş., III, 190-199; Browne, *LHP*, III, 46-51; M. van Berchem, "Une inscription du sultan mongol Uldjaitu", *Mélanges Hartwig Derenbourg*, Paris 1909, s. 367-378; A. Mostaert – F. W. Cleaves, *Les lettres de 1289 et 1305 des ilkhans Aryun et Öljeitü à Philippe le Bel*, Cambridge 1962, tür.yer.; J. A. Boyle, "Dynastic and Political History of the Il-Khâns", *CHIr.*, V, 397-406; B. Spuler, *Die Mongolen in Iran*, Leiden 1985, s. 88-100; Fuâd Abdülmu'tî es-Sayyâd, *eş-Şarku'l-İslâmî fî 'ahdi'l-İlhânîyyin: Üs-retü Hülâkû Hân*, Devha 1407/1987, s. 345-402; G. Herrmann, "Zum persischen Urkundenwesen in der Mongolenzeit: Erlasse von Emiren und Wesiren", *L'Iran face à la domination mongole* (ed. D. Aigle), Téhéran 1997, s. 321-331; Osman Gazi Özkuzugüdenli, *Gâzân Hân ve Reformları* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Yûsuf Râhîmlû, "Risâle-i Fevâ'id-i Olcaytu", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebîyyât u 'Ulûm-i İnsânî*, XXV/106, Tebriz 1352 hş., s. 135-156; Ch. Melville, "The Itineraries of Sultan Öljeitü, 1304-16", *Iran*, XXVIII, London 1990, s. 55-70; J. Pfeiffer, "Twelver Shi'ism as State Religion in Mongol Iran: An Abortive Attempt, Recorded and Remembered", *Pera-Blätter*, sy. 11, İstanbul 1997, s. 1-25; İlhan Erdem, "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Denizli 1997, s. 106-112; T. H., "Olcaytu", *İA*, IX, 387-389; D. O.

Olcaytu Han'ın Sultâniye'deki türbesi

Morgan, "Öldjeýtü", *EI*² (İng.), VIII, 168-169; Ramazan Şeşen, "Câmiu't-tevârîh", *DİA*, VII, 132-133; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", a.e., XXII, 103; A. Engin Beksac – Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İlhanlılar (Sanat)", a.e., XXII, 106; Ebû'l-Fazl Hattîbî, "Olcaytu", *DMBİ*, X, 447-450.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

O'LEARY, De Lacy Evans (1872-1957)

İngiliz şarkiyatçısı.

Hayatının ilk dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur. Bristol'de Christ Church rahibi olarak görev yapması, onun erken yaşlardan itibaren kilise eğitim sistemi ve hiyerarşisi içinde yetiştiğini düşündürmektedir. Dublin Üniversitesi'nde klasik diller ve Arapça okudu; ardından Mısır'a giderek Kiptîler'in tarihi ve dilleri üzerine özel eğitim gördü. Buradaki çalışmaları sırasında klasik Arapça ve modern Arapça'nın bilhassa Mısır, Suriye ve Fas lehçelerini öğrendi. Daha sonra Bristol Üniversitesi'nde Ârâmîce ve Süryânîce dersleri vermeye başladı.

O'leary'nin Arap ve İslâm tarihine ilgisi, diğer pek çok şarkiyatçı gibi Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Ortadoğu'da hâkimiyet kurmaya çalıştığı XX. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Ortadoğu ve Arap dünyasının yükselen ekonomik, siyasal ve stratejik konumunu değerlendirme amacı güden İngilizler, Osmanlılar'ın bölgeden çekilmesinin ardından Arap İslâm dünyasında yaşanan bunalımı kendi çıkarlarına göre şekillendirmek için şarkiyatçıların bölgeye sevk etmiştir. Bu bilim adamları, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun siyasî gayeleri doğrultusunda Osmanlı hilâfetinin yürüttüğü panislâmizm politikasını bertaraf etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu dönemin şarkiyatçıları arasında seçkin bir yere sahip olan O'leary de aynı politik görüşle daha çok Osmanlılar'ın Ortadoğu'da hâkimiyet kurmalarından önce yaşanan parlak dönem ve Araplar'ın İslâm uygarlığında temel unsur oluşu üzerinde durmuştur. Bununla birlikte O'leary'nin, İngiliz politikasının yönlendirmesiyle yazdığı eserlerin bilimsel bakımdan sağlam kaynaklara dayanmadığı düşünülmemelidir. Ancak o da ülkesinin siyasal çıkarları parâlelinde İslâm kültür ve medeniyetinin eski Yunan'dan miras alınarak geliştirildiği ve buna Süryânî, Nestûrî, yahudi bilim adamlarının aracılık ettiği şeklinde özetlenebilecek olan klasikleşmiş şarkiyatçı görüşünü ve tarih yazıcılığını aşırı şekilde vurgula-

mıştır. Bununla birlikte O'leary'nin, Arapça'ya ve diğer yerel dillere olan hâkimiyeti sayesinde İslâm felsefe tarihinin pek çok karanlık noktasına ışık tuttuğu, İslâm düşüncesi ve biliminin Batı kamuoyunda tanınmasına önemli bir katkı sağladığı inkâr edilemez. Diğer taraftan O'leary İslâm tarihi yanında İslâm öncesi Arap tarihi, Süryânî ve Kiptî kilise tarihi, Hristiyanlığın erken dönemi ve kaynakları ile azizlerin hayatları konularında değerli çalışmalar yapmıştır.

Eserleri. 1. *Arabic Thought and Its Place in History* (London 1922). Kitapta, İslâm kültürünün esas itibarıyla Helen-Roma kültürünün bir parçası ve İslâm teolojisinin de aslında Helenistik kaynakların müslüman ve müslüman çevrede yaşayan yahudi düşünürleri tarafından yeniden formüle edilmiş ve geliştirilmiş bir şekli olduğu fikri savunulmaktadır. Eser, Hüseyin Yurdaydın ve Yaşar Kutluay tarafından *İslâm Düşüncesi ve Tarihindeki Yeri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Ankara 1959). 2. *Islam at the Crossroads* (London 1923). Müellif bu eserinde müslümanların hâkimiyetleri altına aldıkları ırkları kılıç zoruyla müslümanlaştırdıklarına dair yaygın görüşü eleştirmektedir. 3. *A Short History of the Fatimid Khalifate* (New York-London 1923). Fâtîmîler üzerine yazılmış ilk eserlerden olan kitapta Fâtîmî halifelerinin siyasî tarihi incelenmektedir. 4. *Arabia Before Muhammad* (New York 1927). Araplar'ın İslâm öncesindeki hayatları hakkında kaleme alınmış en önemli eserlerden sayılan kitapta Arap yarımadasının Mısır, Mezopotamya ve Hindistan'la ilişkileri incelendikten sonra, yarımada İslâm öncesinde kurulan devletler, Araplar'ın hayatı, iktisadî ve ticarî ilişkileri ele alınmaktadır. 5. *How Greek Science Passed to the Arabs* (London 1949). Yunan felsefe ve düşüncesinin İslâm dünyasına geçişini konu alan bu eserde de müellif, İslâm felsefesi ve maddî kültürünün temelinde Helen-Roma kültürünün bulunduğunu öne sürmektedir. Bu şekilde O'leary, bir taraftan Doğu ile Batı'yı birbirine daha fazla yaklaştırmayı amaçlarını taşıdığını ortaya koyarken bir taraftan da Doğu'nun Batı kültür ve medeniyetine ne kadar bağımlı olduğunu göstermeye çalışmıştır.

O'leary'nin diğer eserleri de şunlardır: *The Apostolical Constitutions, and Cognate Documents: with Special Reference to their Liturgical Elements* (London 1906), *Infant Baptism. A Tractate for the Clergy* (London 1906), *The Syriac Church and Fathers, Society for Pro-*

moting Christian Knowledge (London 1909), *The Daily Office and Theotokia of the Coptic Church* (London 1911), *Studies in the Apocryphal Gospels of Christ's Infancy* (London 1912), *The Life and Times of Saint Dominic* (London 1912), *Characteristics of the Hemitic Languages* (Bristol 1915), *Comparative Grammar of the Semitic Languages* (London 1923); *Colloquial Arabic* (New York 1925), *The Dīfār (Antiphonarium) of the Coptic Church* (London 1926-1930), *The Ethiopian Church. Historical Notes on the Church of Abyssinia* (London 1936), *The Saints of Egypt* (New York 1937).

Makalelerinden bazıları şöylece sıralanabilir: "The Influence of Galen on Arabic Philosophy" (*Journal of Indian History*, II [1922-23], s. 233-238); "Bibliography (1924-1925)" (*The Journal of Egyptian Archaeology*, XI/3-4 [1925], s. 320-326); "The Early Westward Drift of Science and Philosophy" (*Philosophy East and West*, II/5 [1952], s. 53-58); "Arabic Transmission of Science" (*IC*, XXXII [1957], s. 201-208); "Buddhis and Christian Contacts with Early Islam" (*IC*, XXXII [1958], s. 95-98); "Notes on Mahmud of Ghazna" (*IC*, XXXII [1958], s. 190-194).

BİBLİYOGRAFYA :

De Lacy O'leary, *Islam at the Crossroads*, London 1923, s. 8; a.mlf., *How Greek Science Passed to the Arabs*, London 1957, s. 1-5, 155-175; a.mlf., *İslâm Düşüncesi ve Tarihindeki Yeri* (trc. Hüseyin Yurdaydın – Yaşar Kutluay), Ankara 1959, s. 136-142; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1980, II, 90-91; Mişâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye fî Ūrubbâ*, Beyrut 1982, s. 45.

KEMAL ÇİÇEK

OLGUN, Tâhir

(bk. TÂHİRÜLMEVLÎ).

ON EMİR

Hz. Mûsâ'ya

Sînâ'da taş tabletler üzerine yazılı olarak verilen ilk ilâhî emirler.

İbrânîce'si "on söz" anlamında **aseret ha-dibberot** (Çıkış, 34/28; Tesniye, 4/13; 10/4), Latince'si **decalogus**, Grekçe'si **deka-logostur**. Batı dillerine **decalogue**, Arapça'ya **el-evâmîrû'l-aşere**, Türkçe'ye **on emir** (evâmîr-i aşere) şeklinde geçmiştir. Tevrat'a göre on emir, Hz. Mûsâ önderliğindeki İsrâilîoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından yedi hafta sonra Sînâ dağının zirve-